

УДК 140:23(477)

Павло Ямчук

Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна

РОДИННО-СВІТОГЛЯДНИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ФЕНОМЕН ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ХРИСТІЯНСЬКО-КОНСЕРВАТИВНИЙ КОНТЕКСТ

У статті досліджується специфіка трансцендентного феномену української іманентної відданості ідеям християнства загалом і православ'я зокрема в контексті осмислення масштабного дискурсу українського буття та філософування. Структуровано також сам спосіб осягнення даного універсуму в аспекті осмислення маловідомих джерел пізнання вітчизняної духовно-історичної минувшини.

Є високовольтна лінія духу, яка проходить
через усі віки і ми повинні до неї підключитись.
У мене таке враження, що люди
скучили за собою.

Ліна Костенко

Проблематика християнського консерватизму, а головним чином християнсько-консервативного збереження особистості й суспільства, не є новою для мене як для автора. Її розробка та системне осмислення починалися зі спроб осягнення першоджерел такого типу українського світобачення, які, як відомо, перебувають у добі пізньосередньовічно-барокового розквіту національної думки й слова. Саме тоді створювали православно-аскетичний, греко-католицький, римо-католицький концептуальні погляди на людину та її перспективи в мінливому світі Іван Вишенський та Адам-Іпатій Потій, Петро Скарга і Петро Могила, анонімні сатирики і широко знаний у світі Григорій Сковорода.

Там закладалися підвалини, на яких зріс християнський консерватизм Шевченка, Гоголя, Куліша, Юркевича та їхніх послідовників й однодумців, що прагнули в добу розпочатого постпросвітницькою ідеологією процесу втрати орієнтирів поставити на сторожі «отих малих німих рабів» дароване Богом Слово. Ці філософи й митці остерігалися того, що даний їм і тисячам менш відомих українців талант не піде на захист людини, а слугуватиме протилежній меті. Це був страх перед Богом. Саме завдяки цьому святому, а не облудному страху перед людською минущиною завжди з'являється справжня відповідальність перед людьми і за людські долі й душі. Без органічного синтезу цих ключових чинників неможливий християнський консерватизм. Для нас є очевидним, що завдяки такому притаманному їй філософській парадигмі буття єднанню Україна була, без держави, бережена Богом впродовж багатьох століть.

У XIX столітті, столітті, можливо, світоглядно ще тяжчому для української християнської громади, ніж XX, адже тоді антилюдськість постпросвітницьких безбожницьких ідеологій була ще у стані формування, а отже, була далеко неочевидною всім, консервативні, по-християнському орієнтовані ідеї, успадковані від середньовічно-барокових митців-мислителів, підтримувалися, крім Шевченка, Гоголя, Юркевича, християнська спрямованість філософії яких була цілком очевидною, й митцями-мислителями,

яких ми звикли вважати репрезентантами зовсім іншого світогляду, інших духовних та етичних вимірів. Або принаймні такими, чий світогляд та художня творчість цілком вписуються в канони ідеології просвітництва й постпросвітництва. Одним із цих митців і досі багатьма вважається син українського священика Іван Левицький, що став відомим за своїми творами як Нечуй. **Мета статті** – з'ясувати витoki світогляду Івана Нечуя-Левицького, його реалізацію у письменницькому та філософському доробку, собі життя.

Свого часу в одному зі своїх полемічних трактатів (зауважимо, що традиція й світоглядно-стильові тенденції полемічних трактатів І. Нечуя-Левицького мають прямий концептуальний зв'язок з полемізмом І. Вишенського, батька й сина Смотрицьких, інших митців-мислителів Острозького кола, з філософською основою сатири Шевченка та Гоголя) вчений зауважив, міркуючи над перспективами розвитку української літератури як дзеркала національного життя: «Українська література повинна виявити в собі... національну прикмету: власний народний громадський та сім'яний характер... Людська особа на Україні не любить щезати в іншій чужій особі, нізачо в світі не одкажеться од свого Я, і хоч буває часом придушена, але вона не буває задушена...» [1, с. 75].

Як впливає з наведеного міркування, ключовою диспозицією розуміння сутності українського феномену мислитель вважає індивідуальність. Саме особлива індивідуальність, яка, як універсалія, є прямо відповідною до джерел громадського й родинного формування становить у філософському трактуванні І. Нечуя-Левицького базисну характеристику національної трансценденції. Ця характеристика, згідно з ідеями мислителя, є притаманною українському ментальному типу у всі епохи, в добу гноблення і в часи свободи. Теза про те, що українська особистість «не любить щезати в іншій чужій особі», вказує, зокрема, й на те, що український ментальний тип можна лише тимчасово, на певний період, позбавити унікальності власного Я (а відтак – незалежності й свободи), але до решти знівелювати ці базисні поняття не є можливим. І. Нечуй-Левицький не говорить прямо про глибинну основу саме такої сутності національної індивідуальності та пов'язаних з нею сутностей громади й родини як духовно-соціальних феноменів, але цілком зрозумілим є те, що причини ці знаходяться у християнській історіософській площині, в християнському розумінні українцями буття власного Я та буття родинного, громадського. Також зрозумілим є й те, що всі ці чинники є характерними і для особистісного та родинного феноменів самого письменника. З огляду на це, для неупередженого розгляду філософських поглядів І. Нечуя-Левицького, розгляду ключових його домінант, що свідомо замовчувалися на догоду вибудові хибного уявлення про постать цього непересічного письменника, слід звернутися до зафіксованих у монографії академіка С. Єфремова «Іван Левицький-Нечуй» констант. В цій неактуалізованій належним чином на новітньому етапі української філософської думки праці міститься потужна аналітико-фактографічна універсалія, яка дає змогу нам, за цитованим у епіграфі до статті висловом Ліни Костенко, «підключитися до високовольтної лінії духу» й мислення наших предків.

Вивчаючи генезу світобачення І. Нечуя-Левицького, академік Єфремов зауважує: «З його автобіографії ми знаємо, що першими у його літературних вражіннях були життя святих... згодом ми побачимо, який це мало вплив на взагалі консервативну вдачу Левицького, що твердо стояла на раз прийнятих здобутках і... ревниво, фанатично їх додержувала...» [2, с. 427]. І далі, вже ведучи мову про суто літературні впливи на поетику Нечуя-Левицького західноєвропейських літературних авторитетів, С. Єфремов зазначає: «Усі ці впливи... перейшли крізь призму старої духовної школи... і негнучка... вдача Левицького набралась у ній... трохи схоластичних і умовних форм, які потім позначаються виразно в його літературній творчості» [2, с. 428].

Філософським першоджерелом таких впливів на знаного здебільшого як автора «Кайдашевої сім'ї», «Миколи Джери» письменника було Святе Письмо, яке є основою світогляду й буття українського народу. Того народу, який Нечуй-Левицький любив, дух, ідеали, мову якого боронив завжди і потребою масштабного пізнання життя якого опікувався, наголошуючи у філософському трактаті «Сьогочасне літературне прямування»: «Українська жизнь – то непочатий рудник, що лежить весь під землею, хоч за його вже брались і такі високі таланти, як Шевченко; то безкінечний матеріал, що тільки жде робітників, цілих шкіл робітників...» [2, с. 429-430]. Ґрунтовна й копітка праця з аналітичного розроблення українського непізнаного «безкінечного матеріалу», що потребує «шкіл робітників», не мислилася філософом і митцем у відриві від надзвичайно важливого для нього та для української громади духовно-інтелектуального чинника, що на нього нами вказано вище.

«Великої... роботи завдало йому докінчення перекладу Св. Письма на українську мову. Куліш, померши 1897 р., лишив цей переклад нескінченим... Коли постало питання в Британському Біблійному товаристві про видання українського перекладу, то разом з тим треба було знайти людину, що докінчила б діло Кулішеве... За посередництвом... Ів. Пулюя Товариство обернулось до Левицького. Іван Семенович... ретельно взявся до роботи... до цієї своєї роботи, яку він цінував з національно-культурного погляду. Левицький підходить як суцільний раціоналіст 60-х років... роботу цю він зробив з притаманною йому совісністю. Треба сказати, що... до цього перекладу Левицький ставивсь дуже серйозно, вважав його за велике культурне діло, на якому лежить печатка незмінності вже з самої його природи» [2, с. 417-418].

Як констатує С. Єфремов, світобачення одного з найбільш репрезентативних українських митців, творчий спадок якого не змогли, попри цілком ясно визначені ним, а часто й радикально висловлювані з полемічною гостротою чи не барокових часів україноцентричні погляди, заперечити навіть більшовики, іманентно базувалося саме на збереженому консервативному началі. Українство і християнство як трансцендентні категорії функціонували у мисленні Нечуя-Левицького у непорушній єдності, у визначальному для всієї поезики митця синтезові. Невипадково ж академік Єфремов наголошує на тому, що цю свою роботу митець-філософ «цінував з національно-культурного погляду», «вважав... за велике культурне діло», а отже, вважав важливою саме з погляду розробки «безкінечного матеріалу» українського життя. Засвідчує вказану тезу й «ретельність» та «совісність», з якими перекладач приступив до виконання цієї важливої як для нього особисто, так і для зростання християнської національної самосвідомості української громади праці. Є важливим і визначальним зі світоглядного погляду й те, що вже в XIX столітті, в столітті указів 1863 та 1876 років, Британське Біблійне товариство із достатньою мірою науково-дослідної наполегливості шукало високофахового перекладача Біблії українською, нібито неіснуючою мовою.

Таке ставлення, крім іншого, прямо засвідчує визнання консервативною і далекою від революційних постпросвітницьких віянь континентальної Європи XIX ст. Великою Британією українського права на проповідування Святого Письма гнаною мовою багатомільйонного народу. А отже – свідчить і про християнську прогресивність Британського товариства знавців Біблії. Прикметно, що й сам український митець-мислитель в одному зі своїх полемічних трактатів, прихильно обмірковуючи проблематику філософії моралі в контексті ідейного світу стародавнього Китаю, провів цікаву й значущу паралель: «В Китаї розвилась філософія моралі... там були філософи-моралісти і було їх... так багато, скільки ми бачимо їх хіба в одній Англії... схожий у сьому напрямку з Китаєм» [1, с. 223]. Філософія моралі для вихованого в родині українського священика

мислителя була першорядною позитивною ознакою філософування як такого. Певне, що це було ще однією (хоча й неосновною, звісно) причиною надання І. Нечуєм-Левицьким згоди на здійснення перекладу Святого Письма для Британського товариства, адже британська «філософія моралі» у світогляді українського мислителя, як випливає з наведеної думки, прямо контрастувала із загальноєвропейськими тогочасними ідейними настроями. Проте у даному контексті є важливим, що український консерватизм походить не від класичного британського, а від передання традицій святокиївських предків, тож з демократичним, справді британським християнським консерватизмом наше світобачення є суголосним за своєю європейською суттю. Така суголосність є, втім, попри її уявно-удавану парадоксальність, цілком закономірною, адже в обох випадках базується на прагненні англійця чи українця душею й серцем припасти до очищених від намулу століть ранньохристиянських джерел. Отже, ретельність І. Нечуя-Левицького при перекладі Біблії свідчить не лише про його високу філологічну культуру перекладу, яка позначається словом «совісність», а й про те, що ця праця має високу спрямованість до поколінь, яким слід повернути чисте, неспотворене людським десакралізуючим переказом та інтерпретуванням Господнє Слово. Погодьмося: людині невіруючій або навіть просто байдужій до духовних джерел буття людини така місія була і незрозумілою, і неприйнятною. А головне – непосильною.

Міркуючи про роль родинно-батьківського осердя як концептуалізованого символу української християнської трансцендентальної універсалії й, зокрема, про роль і місію батька в становленні світогляду громади та конкретної особистості, слід привернути увагу до постаті о. Семена Левицького – провінційного священика, що зберіг свої погляди, можливо, передусім тому, що був далеким від провідних імперських та європейських столиць, як відомо, вже тоді уражених страшною виразкою безбожництва та людської гордині. Батька, який був ментально, та й географічно, близьким до водночас буттєво-провінційного (одне з міст неозорої імперії) й столично-сакрального (місто Хрещення Русі, один із центрів світового православ'я) Києва. Києва, до якого його парафіяни, а певне що й він сам, завжди ходили пішки до Печерської Лаври на прощу перед Великоднем. У «Кайдашевій сім'ї» з переконливо-реалістичною очевидністю духовно-буттєвих порухів та чуттів змальовано такі походи надросянських селян. Батько письменника був яскравим репрезентантом україноцентричної християнської громади та мав чималий вплив на становлення переконань свого сина.

Слід звернути увагу на таку прикметну характеристику: «Батько його, Семен Степанович Левицький, був... особою неабиякою і як людина, і як священик – з... культурними традиціями та звичками. Він любив книгу й мав цілу бібліотеку з друкованих та рукописних книг, уславився за доброго казнодію, завів був у Стеблові школу і мріяв... визволити селян від крутійства місцевих крамарів... Казання Семена Левицького, коли він послав їх до друку у Київ, відданого на розгляд до духовної академії, а там засудили їх за мову, очевидно – українську: “язик... недостойн церковної кафедри”. Школу, яку Левицький провадив... розігнав... дідич Стеблівський. “Як ви вивчите мужиків читати, то підете й ви, піду й я на поле робити, а мужики не схотять робити”... оці невдачі... зневірили... Левицького, полишаючи йому одну стежку... читання книжок, записування казаннів, без надії... побачити їх надрукованими» [2, с. 400].

Нечуй-Левицький, отже, мав добрий ґрунт, збережений та посилений працею предків для формування власного християнсько-консервативного світобачення. Любов до книги прямо пов'язувалася в його батьківському родинно-домашньому устроєві із старожитніми українськими «культурними традиціями та звичками». Те, що о. Семен Левицький «мав цілу бібліотеку з друкованих та рукописних книг», цілком вкладається у

норми й неписані приписи цієї традиції, яка, ще від книгозбірень Ярослава Мудрого та Івана Мазепи, від книгозбірні Гоголевого родича Д. Трощинського, що в них усіх містилися цінні рукописи та видання, мала загальноєвропейське значення та українську наповненість. Цілком закономірним у даному контексті є й те, що о. Семен Левицький продовжував й інші українські середньовічно-барокові традиції, зокрема традиції духовно-ораторського мистецтва Л. Барановича, А. Радивіловського та «уславився за доброго казнодію».

На провінційному рівні й у істотно відмінних постпросвітницьких ідейно-соціальних умовах намагався розгорнути С. Левицький й започатковану митрополитом Могилою в XVII ст. традицію створення українських духовно-освітніх закладів: «Завів був у Стеблові школу... яку... розігнав... дідич Стеблівський». Школа, де б розвивалися традиції українського християнського розуміння органічного синтезу духовної й світської науки, була невідомою можновладцям провінційного масштабу так само, як був небезпечним у сенсі духовно-культурного автономізму могилянський Колегіум. До слова, обидва навчальні заклади були забороненими саме в «ліберальному» XIX ст. Цікавим у даному разі є зіставлення позиції стеблівського поміщика, що була виявленою приблизно в середині XIX ст., із заявленою тоді ж світоглядною позицією геніального українського митця-мислителя.

В несуголосній духові тієї доби філософській праці М. Гоголя «Вибрані місця із листування з друзями» міститься розділ під промовистою назвою: «Русской поміщик». Як духовний філософ український мислитель настановляє російського поміщика: «Все, що їм (селянам. – П.Я.) не скажеш – підкріпи негайно словами Святого Письма... щоб вони побачили ясно, що ти у всьому... рахуєшся із волею Божою, а не зі своїми... європейськими затіями... *Сільський священик може сказати набагато більше істинно потрібного для селянина, ніж всі ці книжечки, які видають для народу європейські людинолюбці*» (курсив наш. – П.Я.) [3, с. 133, 136].

Є очевидним, що Гоголь покладає провідну місію духовного формування особистості селянина на сільського священика. Саме йому, а не революційним, модним на той час європеїзованим «затіям» він радить поміщикові віддати пріоритетне право духовно-інтелектуального впливу на селянина. Причин тут дві. Перша – сільський (провінційний) священик набагато далі відстоїть від європейських «затій» і ближче до сакральних джерел. Друга – він прекрасно знає душу селянина, розуміє її порухи й потреби. Вказану світоглядну диспозицію Гоголь цілком логічно базує на сакральній істині, що втілена у Святому Письмі. Взаємини дідича та селян, згідно з духовною філософією Гоголя, не можуть ґрунтуватися на якійсь іншій основі. Пряма залежність волі та дій дідича від засад Святого Письма повинна бути очевидною всій селянській громаді. В іншому разі – воля дідича буде позбавлена прямої та навіть опосередкованої легітимності. Є аксіоматичним фактом, що на цих засадах Гоголевої (а власне – середньовічно-барокової) української християнської філософії іманентно ґрунтувався й о. Семен Левицький, у своєму світоглядно-буттєвому протистоянні зі стеблівським дідичем. Вказані культурно-історичні та буттєвого характеру обставини привели до духовно-інтелектуального структурування світогляду класика нової української літератури, визначили вироблення його принципів засад та розуміння перспектив загальноцивілізаційного та українського, зосібна, руху.

Духовно-формує осердя виявлялося у родині Левицьких не лише в батьківському ідейно-буттєвому універсумові, спрямованому від родини до громади, а й, рівною мірою, у материнському суто родинному вихованні: «Говорила вона (мати. – П.Я.) тільки по-українському, чудово співала, грамотна була тільки по-церковному і через те, в ро-

дині панувала народна мова і... своєрідна література – усяких житій тощо... Іван Семенович... згадував, що, читаючи дітям історію Йосипа Прекрасного, мати й сама плакала... усі хатні обставини... побуту духовенства пасували до патріархальної постаті Ганни Лук'янівни» [2, с. 401]. Щире особистісне ставлення матері до Святого Письма, кордоцентричне відчуття й розуміння трагізму біблійних оповідей, розуміння не віддалене у часі і просторі, а саме таке, як ніби події відбуваються тут і тепер (а це ознака істинно християнського духовно осяяного співпереживання), формувало феномен Івана Нечуя-Левицького, не менш від батькових трудів, не менш від скарбів багатой домашньої книгозбірні.

Важливо, що вихідці з українського духовенства навіть у пору насадження тотальної ненависті до віри в Нього дуже зрідка ставали переконаними адептами безбожництва. Не в останню чергу через те, що пригноблене народне українське життя, христорубиве у суті своїй, проходило перед їхніми очима, а виховувалися вони, здебільшого, батьком – народним просвітителем і матір'ю, яка щиро плакала, всією душею співпереживаючи стражданням святих. Любов до Бога була не офіційним обов'язком, а так само природною, як саме життя, дароване Ним. Такі чуття й таке розуміння світу не можна було сфальшувати внаслідок присутності в них осяяння людської теплоти і тому таке батьківсько-материнське ставлення мало справжній вплив, і мало наслідком щире прагнення розгортати та розширювати його у різних сферах вже власної діяльності.

Звісно, у світоглядно-філософському відношенні мислення Семена та Івана Левицьких репрезентувало дещо інший тип засвоєння святокиївського та середньовічно-барокового християнського консерватизму, ніж, скажімо, у нащадка козацького полковника Остапа Гоголя та сина українського драматурга Гоголя-Яновського, для родової філософії яких буттєве лицарство й звитяга в обороні віри органічно синтезувалися зі словесним уславленням такої звитяжності. У випадку індивідуально-родинної філософії батька і сина Левицьких слід вести мову про тип світоглядного передання від покоління до покоління духовно діючих людей. Це тип людини «тихого Бароко», для якої Слово є *єдиною* зброєю. В історіософському сенсі такі люди не далеко відстоять від репрезентантів лицарського українського середньовічного захисту, а власне кажучи – в добу Бароко вони творили вітчизняну духовно-буттєву історію пліч-о-пліч, адже представникам як лицарського, так і чернечо-книжного типів української духовності завжди була властива філософія дієвої пошани до Святого Письма як неперепустної основи всього національного громадського життя. Пошани, яка є невіддільною від поважливого ставлення до печерських святих і української культури як питомо християнської, строго християнської, і по-домашньому, і в загальноукраїнському вимірі. Тому запорозькі лицарі-козаки будували монастирі, а ченці самовіддано служили в них, надаючи допомогу зокрема й скаліченим у походах оборонцям православної віри. Строгість буттєвого слідування канонам Святого Письма була незаперечною для обох верств.

Переданою від предків консервативною строгістю, відповідальністю перед Богом за всіх гнаних людей і викликані дії о. Семена Левицького щодо християнської просвіти українських селян – його парафіян. Цілком зрозуміло, що за духом це – традиція барокового християнського просвітительства, відродження ідей митрополита Могили та його сподвижника – С. Косова. Це традиція іманентно лицарсько-жертвовної духовно-дієвої оборони на новому культурно-історичному етапі таких наріжних засад. А крім того – спроба повернутися до описаної Павлом Халебським ситуації в українському селі XVII та й початку XVIII століть, коли кожен селянин не лише був добрим господарем на своїй землі, а й добре вмів читати, а, головне – серцем розуміти та усвідомлювати Святе Письмо. Стеблівський дідич, забороняючи отцю Семену Левицькому

ці духовно-просвітительські заходи, ніяк не остерігався того, що вони: і священник, і дідич – підуть робити в поле. Поміщик, обмірковуючи ситуацію, остерігався понад усе відродження того виміру барокової ціннісно-сислової світоглядно-буттєвої парадигми, про який міркував Гоголь у цитованому вище розділі «Вибраних місць...». У цьому страшному для фарисействующих «православних» духовно-буттєвому вимірі селянин звільнятиметься завдяки духовному просвітительству істинних священників від кріпосницького рабства, цим самим повернувшись до сакральної-буттєвої правди предків, а сам поміщик повинен буде звітуватися не перед самим собою і навіть не перед світською владою, а перед Законом Божим. Саме тому тогочасне «елітарне» суспільство так гостро засудило християнського філософа Гоголя і саме через це стеблівський дідич так і не дав дозволу о. Семенові на навчання селян. Враховуючи сказане, на подальшому етапі української історії, в ХХ столітті, атеїзація та колгоспне закріпачення не могли не існувати в неподільній світоглядно-буттєвій єдності.

Також цілком відповідно до традицій святокиївського православного передання о. Семен Левицький обрав важку стежу книжництва, шлях переписування для ймовірних майбутніх читачів своїх україномовних христоцентричних казань. Свого часу так само переписувалися послання в Україну Івана Вишенського, «Записна книжка» митрополита Могили, інші творіння середньовічно-барокових мислителів, від саява мудрості яких о. Семена відділяло хіба півстоліття. Щире й сакралізоване своєю провінційною простотою та невибагливістю, що межувала з середньовічним аскетизмом, життя о. Семена було типовим способом буття в епосі тотального становлення безбожницького постпросвітництва української православної особистості. І.С. Нечуєві-Левицькому було від кого брати приклад не лише у духовно орієнтованому на сакральні ідеали письменстві, а й у повсякчасному бутті, яке у нього за типологією майже не відрізнялося від буття його батька, а згідно зі згаданим переданням – від буття аскетів середньовічно-барокових часів.

Слово не різнилося з ділом. У святокиївській православній традиції вони становлять непорушне ціле, де константою є аскетизм. Християнсько-консервативне аскетичне багатівікове передання не лише сформувало ідейні концепти українського «провінційного» ХІХ ст., а й іманентно означувало світогляд та буття прийдешніх поколінь. Академік С. Єфремов таким чином характеризує буття сина о. Семена у нестоличній столиці імперії – Києві: «Це було тихе одноманітне життя... Жив Левицький анахоретом... жив цілі десятиліття, наймаючи дві невеликі світлички у флігелі ... Усе в тій господі було... чистеньке... починаючи від господаря... акуратно вбраного, методичного і в розмовах, і в учинках... Здавалось, усеньке бурхливе життя, усі світові події... розбиваються об поріг тієї маленької тихої господи... обертаючись у якусь стоїчну мудрість давнього філософа, змішану з наївністю дитини» [2, с. 414].

Якщо нагадати в цьому контексті промовистий поетичний образ українського барокового аскета ХХ століття – В. Свідзинського: «три радості у мене неодіймані: самотність, труд, мовчання», то слід зазначити, що ці неодіймані «три радості» були характерними й для І.С. Нечуя-Левицького так само і тією самою мірою, якою вони були властивими для його батьків, для його дідів та прадідів. Це було способом зберегти своє духовно-інтелектуальне єство, свою істинну «тиху барокову» сутність. Привертає увагу те, що С. Єфремов, характеризуючи життя І.С. Нечуя-Левицького, вживає характерні для ченця-аскета, але ніяк не для звичайної світської людини означення. Серед них першорядною концептуальною одиницею є єдність «мудрості давнього філософа з наївністю дитини». Таке трактування є прямим відсиланням ідейного світу І.С. Нечуя-Левицького до Святого Євангелія, в Якому Господь радить учням бути мудрими як змії, але так само уподібнюватися дітям, аби наслідувати Царство Небесне.

Анахоретство та розміреність, або ж – точніше – аскетизм повсякденного побуту Івана Нечуя, а також те, що «усі світові події розбивалися об поріг тієї тихої господи» також свідчать про його відчуження себе саме християнином середньовічно-барокової доби, але ніяк не слугою агресивної у ставленні до Бога і людини сучасної митцеві-мислителів минулості. Таке дистанціювання від світу, де панують антихристиянські вчення і пристрасті, теж можна вважати, згідно зі вченням найбільших вітчизняних аскетів Вишенського («втеча від світу зваб і спокус» на Афон) та Сковороди («світ ловив мене, та не впіймав»), органічним добротворенням. Добротворенням неучасті й принципового несприйняття законів зла. У визначальній для українського розуміння християнського світогляду праці П.Д. Юркевича «Серце та його значення в духовному житті людини, згідно зі вченням Слова Божого» містяться й такі, прямо суголосні з родинним світоглядом Левицьких ідейні константи: «Ми покликані робити добро вільно». Це загальне... начало, з яким може погодитися будь-яка наукова теорія моральності... Серце людини *любить* добро та тягнеться до нього» [4, с. 95].

Любов до добра у філософії Юркевича, так само, як і філософії родини Левицьких, мала визначальний характер дієвого й повсякчасного оприсутнення, характер вільного його творення навіть у невільних умовах. Іманентно і Юркевич, і Левицькі походили від православного вчення про добролюб'є, що дійсно є незаперечним для будь-якої світоглядної теорії моральності, для будь-якої, що особливо важливо вже у новітньому, тісному у своїй глобалізованості, світі, конфесійної приналежності. Кордоцентрична любов до творення добра ближньому своєму є універсальною, але в даному разі важливим є те, що в XIX столітті – столітті – нащадкові й столітті – ідейному попередникові кривавих революцій, ані українець і московський професор Юркевич як теоретик, ані родина стеблівського священика Левицького у повсякденній практиці не боялися бути вільними у ствердженні пріоритету добра над злом, Господньої істини над кривавою революційною теорією й практикою, що жилилися олжею. А головне – вони не боялися «робити добро вільно», немовби й не помічаючи з одного боку – диктатури царату, а з іншого – не менш страшної диктатури безбожницької ідеології, ідеології богоненависництва, а відтак – ненависті до людини як такої. Як свого часу сказала цитована нами в епіграфі Л.В. Костенко, «важкі часи – це мої часи». Про українських мислителів «тихого Бароко» в XIX ст. можна висловитися цими ж самими словами.

Підсумовуючи сказане, зосередимо увагу на кількох провідних аспектах. Першим з них слід вважати аксіоматичну констатацію сутнісного формування світогляду та визначеного ним феномену художньої творчості І. Нечуя-Левицького в родинно-світоглядному контексті. Цей контекст, у свою чергу, визначається кількома універсальними чинниками. Провідними серед них є святокиївські православні духовно-інтелектуальні, втілені в повсякденному бутті всіх українських соціальних верств, традиції. Вказані традиції, що є цілком природним, по-різному окреслювалися в родинно-світоглядному дискурсі. Вони різною мірою в буттєвому сенсі, але цілком співмірно в духовно-філософській системі координат оприявнювалися у батьківському та материнському способі формування особистості, маючи спільну для обох начал трансцендентну сутність. Цією сутністю було українське, згідно з кордоцентричною традицією вітчизняного філософування, *серцем відчуте* світове православ'я.

Таке родинне *відчуття серцем* православної істини буття християнина для о. Семена Левицького, матушки Гликерії Лук'янівни та їхнього сина усвідомлювалося як повсякчасне дотикання душею і серцем до глибин самої сутності істини людського буття, а через це – до сакральної таїни сенсу людського існування. І водночас було способом усвідомлення причетності до сакруму, а не до нав'язуваного епохою просвіт-

ництва та постпросвітництва профануму. Філософська ціннісно-сміслова парадигма аскетизму, почерпнута родиною Левицьких із ранньохристиянських, святокійських та барокових джерел, зримо виявилася у світогляді й бутті сина Івана. Мислителя, аскета за буттям й релігійним мисленням, який у полемічному трактаті «Українство на літературних позвах з Московщиною» наголошував: «головні, сутні прикмети кожного самостійного культурного типу... ось які: релігія з релігійною поезією та мораллю, поезія лірична й епічна, потім... релігійна філософія» [1, с. 210]. Наведені міркування цілком відповідають сутності як громадянського, так і особистісно-родинного феноменів українського християнсько-консервативного буття і мислення в складний постпросвітницький період, яким було ХІХ століття. Приклад родинної філософії та буття Левицьких лише увиразнює цю аксіоматичну істину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позвах з Московщиною / Нечуй-Левицький І. – Львів, 1998. – 256 с.
2. Єфремов С. Іван Левицький-Нечуй // С. Єфремов. Статті. Наукові розвідки. Монографії. – К., 2002. – С. 394-495.
3. Гоголь Н.В. Духовная проза / Гоголь Н.В. – М., 2003. – 476 с.
4. Юркевич П. Философские произведения / Юркевич П. – М., 1990. – 670 с.
5. Слово поетеси. Ліна Костенко про мовчання, авторські права, бандитів і літературу // Українська правда. Життя. Від 24.03. 2010 року.

Павел Ямчук

Семейно-мировоззренческий философский феномен Ивана Нечуя-Левицкого и отечественный христианско-консервативный контекст

В статье исследуется специфика трансцендентального феномена украинской имманентной преданности идеям христианства вообще и православия в особенности в контексте осмысления масштабного дискурса украинского бытия и философствования. Структурируется также собственно способ проникновения в данный универсум в аспекте осмысления малоизвестных и ныне источников познания духовно-исторического пространства.

Pavel Jamchuk

Ivan Nechuj-Levitsky's Philosophical Phenomenon of Family Outlook and Native Christian Conservative Context

The article investigates the peculiarities of transcendental phenomenon of Ukrainian inherent devotion to the ideas of Christianity in general and Orthodoxy in particular in the context of large-scale discourse of Ukrainian life and philosophy. Method of penetration into this universe in aspect of understanding and knowledge of current sources of spiritual and historical space is structured.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2011.